

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента - кандидата юридичних наук, доцента

Мануїлової Катерини Вікторівни

на дисертацію

МАТКОВСЬКОГО АНАТОЛІЯ АНАТОЛІЙОВИЧА

«Виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика»,

**поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 29
«Міжнародні відносини», за спеціальністю 293 «Міжнародне право»**

Актуальність теми. Дисертаційна робота Матковського Анатолія Анатолійовича присвячена складній і недостатньо розробленій в доктрині міжнародного права темі виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика, яка обумовлюється низкою факторів, зокрема необхідністю забезпечення належного виконання рішень Міжнародного кримінального суду (МКС) державами-учасниками Римського статуту, а також проблемами, що виникають у процесі співпраці між державами та цим судовим органом.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародного правосуддя, притягуючи до відповідальності осіб, які вчинили тяжкі злочини, такі як геноцид, військові злочини та злочини проти людяності. Однак ефективність його рішень багато в чому залежить від їхнього виконання на національному та міжнародному рівнях. Питання виконання рішень МКС є складною взаємодією теорії та практики. З одного боку, міжнародне право встановлює юридичні механізми їхнього виконання, але з іншого – політична реальність і суверенітет держав часто створюють перешкоди реалізації. Багато держав добровільно співпрацюють із Судом, але деякі ігнорують його рішення чи навіть протидіють їм.

Слід зазначити, що питання виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика все активніше обговорюється на міжнародному рівні, оскільки воно безпосередньо впливає на ефективність міжнародного правосуддя та забезпечення принципу невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини. Належне виконання рішень Міжнародного кримінального суду (МКС) є ключовим аспектом його діяльності, оскільки без дієвих механізмів реалізації судових ухвал правосуддя втрачає свою значущість. Зокрема, важливу роль у цьому процесі відіграють держави-учасниці Римського статуту, які зобов'язані співпрацювати з МКС у питаннях арешту та передачі осіб, виконання вироків, захисту свідків, а також у наданні іншої необхідної правової допомоги. Однак, на практиці часто виникають складнощі, пов'язані з небажанням окремих держав виконувати рішення суду, політичним тиском, а також із законодавчими колізіями між національним та міжнародним правом. Останнім часом міжнародне співтовариство активно обговорює можливість удосконалення механізмів примусового виконання рішень МКС, включаючи розширення санкційних заходів щодо держав, які відмовляються виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання. Також піднімається питання про роль Ради Безпеки ООН у сприянні виконанню рішень суду, особливо щодо держав, які не є учасниками Римського статуту.

Огляд літератури і джерел показує, що проблематика виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика не була об'єктом спеціального вивчення в українській доктрині. Більшість досліджень зосереджені на загальних питаннях міжнародного кримінального права, юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС) та співпраці держав з цим судовим органом. Окремі аспекти виконання рішень МКС розглядаються в контексті міжнародного правосуддя, але спеціальних комплексних досліджень цієї проблематики в українській юридичній науці поки що немає. Тому представлена дисертаційна робота являє собою комплексне дослідження виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика, яке спрямоване на

заповнення наявних прогалин в доктрині міжнародного права та з практичної точки зору сприятиме розробленню дієвих механізмів виконання рішень міжнародного кримінального суду.

Враховуючи комплексність предмета дослідження, дисертант гармонічно поєднав загальнотеоретичні та порівняльно-правові аспекти предмету дослідження з надбанням галузевих юридичних та інших наук. Зазначена всебічність аналізу визначає достатній рівень завершеності дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Переважає більшість висновків та наукових результатів дисертаційного дослідження Матковського А. А. є обґрунтованими, оскільки обумовлені використанням сучасної методології, застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів, позитивно характеризує представлену дисертацію багатогранна дослідницька база, в якій використані найавторитетніші теоретичні джерела. Автором було проведено глибокий аналіз спеціальної літератури, присвяченої проблематиці роботи, що сприяло формуванню власної точки зору щодо наявної теми дослідження. Науково-теоретичне підґрунтя для написання дисертації становлять праці провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців, які досліджували загальні положення, питання Міжнародного кримінального суду та виконання рішень МКС.

Про високу ступінь обґрунтованості положень і висновків свідчить нормативна та емпірична складова роботи. Висновки, рекомендації та пропозиції, які наводяться дисертантом є належно обґрунтованими, логічними та такими, що відповідають необхідному рівню даного виду робіт. Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог, а науково-обґрунтовані результати проведеного дослідження у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають суттєве значення як для теорії так і для практики міжнародного права.

Структура дисертаційної роботи видається вдалою, оскільки забезпечила можливість у логічній послідовності виконати поставлені завдання, що

стосуються предмету дослідження, зробити відповідні висновки та сформулювати конкретні пропозиції. У всіх розділах дисертант намагається довести власну оцінку та коментарі, що свідчить про наукову спроможність опрацювання непрості теми.

Так, у Вступі, або в тій частині, що розкриває методологічний апарат кваліфікаційної роботи у достатній мірі обґрунтовується актуальність теми, правильно визначається її мета і завдання, об'єкт і предмет дослідження, досить докладно описуються методи дослідження, подається наукова новизна, розкривається теоретичне та практичне значення одержаних результатів, зазначаються дані щодо апробації результатів дослідження та публікації основних положень дисертації.

У першому розділі «Теорія та методологія дослідження виконання рішень міжнародного кримінального суду» досліджено еволюцію ідеї та межі міжнародного кримінального правосуддя, який має витoki системи міжнародного кримінального права з XIX століття та набуло сучасної форми після Другої світової війни. Воно було покликане стати стримуючим фактором від можливого повторення жахів війни та злочинів тоталітарних режимів.

Автор розглядає міжнародний кримінальний суд як компліментарний механізм до національних судових систем, зазначаючи принцип компліментарності як основа для здійснення юрисдикції органами міжнародного кримінального правосуддя, що створило нову форму взаємодії між національними та міжнародними кримінальними юрисдикціями. Дисертант наголошує на позитивній компліментарності, яка є функціональним елементом принципу компліментарності як інструменту, який допомагає зменшити вертикальні та горизонтальні прогалини у безкарності в системі правосуддя МКС.

У другому розділі «Механізми виконання рішень міжнародного кримінального суду» розглядаються правові основи механізму співробітництва держав з Міжнародним кримінальним судом. Автор розглядає три способи передачі ситуацій, які можуть підпадати під юрисдикцію Міжнародного

кримінального суду, а також доповнює дане твердження вагомими прикладами з історії, про те як саме застосовуються дані способи передачі справ до МКС.

Також доцільно дисертант розглядає міжнародно-правовий механізм виконання вироків Міжнародного кримінального суду, зазначаючи, що Римський статут «врівноважує» виконання вироків між Судом та державами-учасниками та розглядає три принципи на яких ґрунтується даний режим.

У третьому розділі «Практика виконання рішень міжнародного кримінального суду» визначається та охарактеризується діяльність Міжнародного кримінального суду щодо виконання рішень щодо ув'язнення в слідчому ізоляторі. Дисертант визначає підстави, на основі яких особи можуть перебувати в слідчому ізоляторі. Також автор піднімає питання прав людини та МКС, зазначаючи, що обсяг міжнародно визнаних прав людини точно не визначений. І хоча МКС не є учасником жодних договорів про права людини, він пов'язаний ними в тому обсязі, в якому ними пов'язані всі міжнародні організації.

Автор досліджує практичні проблеми виконання рішення Міжнародного кримінального суду на прикладі справи аль-Башира. Вказуючи, що в цій справі Суд стикнувся з активною протидією ряду країн та регіональних міжнародних організацій будь-яким спробам виконати ордер на арешт обвинуваченого та досить детально досліджує дане питання у дисертаційному дослідженні.

Автор піднімає питання виконання рішень Міжнародного кримінального суду та України, зазначаючи, що Україна брала активну участь в розробці Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Зокрема, українська делегація взяла участь у Дипломатичній конференції в Римі, що тривала з 15 червня по 17 липня 1998 року та завершилася прийняттям Статуту МКС.

У Висновках в концентрованій формі викладаються основні теоретичні висновки до яких прийшов дисертант за результатами дослідження обраної теми.

Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, значною мірою аргументовану, комплексну роботу і дозволяє констатувати достатній науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження. Вдала структурна побудова дисертації свідчить про науково вивірений та в основному

аргументований підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження: висунуті й обґрунтовані дисертантом положення та рекомендації становлять певну наукову цінність, оскільки в дисертації по-новому вирішено важливе наукове завдання, що має суттєве значення для розвитку міжнародного права.

В цілому, оцінюючи зміст дисертації А. А. Матковського, можна відзначити, що більшість положень, висновків і пропозицій автора, сформульовані в результаті дослідження, є достовірними та обґрунтованими, характеризуються науковою новизною.

Наукова новизна положень, які виносяться на захист. Визначення змісту дисертації дає можливість стверджувати, що всі сформовані автором елементи наукової новизни, отримані в ході даного дослідження є доведеними та такими, що несуть у собі низку концептуальних висновків та рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

Зокрема, серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу, слід виокремити наступні:

дисертантом проведено комплексне дослідження інституту виконання рішень Міжнародного кримінального суду та продемонстровано його вирішальне значення для ефективності міжнародної кримінальної юстиції, виявлено критичну важливість співробітництва держав у виконанні рішень МКС, який не володіє власними збройними силами чи поліцією, що змушує його звертатися до держав за виконанням своїх рішень;

заслуговують на увагу, обґрунтування значення позитивної компліментарності для виконання рішень Міжнародного кримінального суду, що полягає в активній позиції МКС та його здатності самостійно визначати чи існує потреба в його залученні до кримінального переслідування осіб внаслідок нездатності або небажання держави здійснити таке переслідування, а також в активній залученості до розвитку національних систем кримінального правосуддя з метою підвищення здатності держав здійснювати кримінальне переслідування міжнародних злочинців;

простежено порядок виконання рішень Міжнародного кримінального суду та його органів в слідчому ізоляторі МКС, зокрема виявлено порядок оскарження рішень окремих Секретаріату та Президії МКС та порядок виконання рішень, ухвалених за результатами такого оскарження;

здобувачем удосконалено теоретичні положення щодо інституту виконання рішень Міжнародного кримінального суду, зокрема щодо обов'язку держав співробітничати з МКС у виконанні його рішень; концептуальні напрацювання щодо процедур виконання рішень Міжнародного кримінального суду, зокрема щодо взаємодії МКС з Радою Безпеки ООН та інститутами громадянського суспільства при забезпеченні виконання рішень МКС; положення щодо виконання рішень Міжнародного кримінального суду в національній правовій системі України, зокрема запропоновані зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо скасування невинуватених обмежень юрисдикції МКС та обмеження можливостей здійснення Прокурором МКС процесуальних дій на території України;

Важливе значення має теза дисертанта про подальший розвиток твердження автора щодо теоретичного доробу щодо розвитку міжнародних систем кримінального правосуддя, зокрема щодо виконання рішень міжнародних трибуналів, ідей щодо застосування рішень міжнародних кримінальних трибуналів в національних правових системах; окремі положення щодо спонукання держав Міжнародним кримінальним судом до розслідування міжнародних злочинів, що потрапляють під їхню юрисдикцію, в тому числі, через розвиток потенціалу національних систем кримінального правосуддя;

дисертантом уточнені деякі концептуальні положення відносно дипломатичних та особистих імунітетів, що можуть стати на заваді виконанню рішень Міжнародного кримінального суду, серед них щодо ролі та місця норми частини 1 статті 98 Римського статуту відносно неможливості порушення державами особистих імунітетів при передачі осіб МКС, доведено, що це положення потребує удосконалення з метою встановлення співвідношення між ним і договірними та звичаєвими нормами щодо особистих імунітетів.

Окрім зазначених, в дисертаційному дослідженні було висловлено ряд інших положень, висновків і пропозицій, які є оригінальними та становлять собою розвиток наявних або вдосконалених ідей та положень, що стосуються досліджуваної проблематики.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформовані у дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- у навчальному процесі – під час підготовки посібників із навчальних курсів з міжнародного права, міжнародного кримінального права, міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, теорії і практики міжнародного права, теорії і практики міжнародних відносин, а також розроблення текстів лекцій та навчально-методичних матеріалів із цих дисциплін;

- у практичній діяльності – положення роботи можуть використовуватися в практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема міністерств, органів сектору безпеки і оборони, судів;

- у науково-дослідній роботі – як основа для подальшого дослідження правового регулювання виконання рішень Міжнародного кримінального суду та імплементації міжнародної судової практики в Україні;

- у сфері правотворчості – при формуванні державних правових політик, розробки законодавства щодо імплементації в Україні Римського статуту та виконання рішень Міжнародного кримінального суду, підзаконних актів в сфері імплементації Римського статуту та виконання рішень МКС.

Апробація результатів дослідження. Основні положення результатів дисертаційного дослідження, винесені узагальнення і висновки обговорення на засіданнях кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Автором проведена належна апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки знайшли відображення у 8 публікаціях, у тому числі 5 наукових статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях, перелік яких затверджено МОН України та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації Матковського Анатолія Анатолійовича «Виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 184 сторінки, з них основного тексту – 150 сторінки, список використаних джерел складає 262 найменувань на 31 сторінці.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Однак, незважаючи на значну кількість позитивних моментів, у дисертації Матковського Анатолія Анатолійовича є й ряд положень, висновків та пропозицій, які носять дискусійний характер і потребують додаткової аргументації здобувачем у процесі публічного захисту, а саме:

1. У дисертаційному дослідженні, підрозділ 2.1. автор зазначає, що МКС, не будучи наднаціональним органом зі своїми військовими чи поліцейськими силами, покладається насамперед на членів міжнародного співтовариства. Та підкріплює дане твердження статтею 86 Римського статуту. Як ви вважаєте, які механізми можуть бути запроваджені для підвищення рівня співпраці між державами та МКС?

2. Згідно з текстом дисертаційного дослідження, умови ув'язнення регулюються національними законами держави виконання покарання і мають відповідати міжнародним стандартам, зокрема частині 2 статті 106 Римського статуту. Автор також зазначає, що нагляд за виконанням вироків включає право Президії та інших органів проводити інспекції умов ув'язнення у будь-який момент, а держави можуть залучати МКЧХ, Європейський комітет із запобігання катуванням чи інші органи. Водночас роль Президії у забезпеченні дотримання

прав засуджених і нагляді за виконанням рішень щодо штрафів, конфіскацій та відшкодування виглядає досить значущою та унікальною. У зв'язку з цим хотілося б почути власну думку автора, які конкретні механізми можуть забезпечити ефективність, прозорість та взаємодію між міжнародними та національними органами при інспекціях умов ув'язнення та виконанні фінансових санкцій, з урахуванням різної правової специфіки держав і міжнародних стандартів?

3. Виходячи з тексту дисертаційного дослідження, у підрозділі 3.3. автор наголошує, що між Україною та МКС не укладено угоду про виконання вироків, проте ніщо не виключає можливості укладання такої угоди. Хотілося б почути думку автора, які правові і практичні наслідки для України можуть виникнути в разі укладання угоди з МКС про виконання вироків, з огляду на існуючі обмеження в національному законодавстві та як укладення угоди про виконання вироків з МКС може вплинути на правову систему України, зокрема на процедуру виконання міжнародних вироків?

Разом з тим, характер належних міркувань щодо окремих питань в роботі в цілому не знижує наукової цінності представленого на захист дослідження. Дисертація носить завершений характер, встановлена мета дослідження розкрита у повному обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Основні положення дисертації були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікації, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Матковського Анатолія Анатолійовича «Виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Тема дисертації є актуальною, сформовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для науки, а й для правозастосовчої практики. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими.

Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам до такого виду наукових робіт. Мова роботи відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу, що відповідає науковому стилю. Наукові положення у тексті дисертації за формою викладу доступні, у смисловому плані завершені, цілісні та взаємопов'язані.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Отже, слід дійти загального висновку, що дисертаційне дослідження Матковського Анатолія Анатолійовича за темою: «Виконання рішень міжнародного кримінального суду: теорія та практика» відповідає спеціальності 293 «Міжнародне право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор Матковський Анатолій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Рецензент, кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри міжнародного та європейського права

Національного університету
«Одеська юридична академія»

Катерина МАНУЇЛОВА